

BOSNA-HERSEK ULEMASININ TÜRK HUKUK İNKILABINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

Cemile TEKİN*

Öz

Osmanlı Devleti'nde XVII. yüzyılın sonundan itibaren bürokrasi, hukuk ve orduda bozulma yaşanmaya başlanmış; bunun sonucunda klasik Osmanlı sistemi önce duraklama, sonra gerileme arkasından çöküş dönemi yaşanmıştır. Bunun farkına varan bazı padişah ve devlet adamları, özellikle hukuk alanında reformlar yaparak kötü gidişatın önüne geçmeye çalışmışlardır.

Atatürk ilke ve inkılaplarının amacı, Türkiye Cumhuriyeti'ni hem siyasi hem de hukuki açıdan modern bir devlet durumuna getirmektir. Atatürk, bundan dolayı 1926'da Mecelle'yi kaldırarak İsviçre Medeni Kanunu'nu yürürlüğe koymuştur.

Bosna-Hersek basınında 1922'den itibaren Türkiye'de gerçekleştirilmeye başlanan inkılaplara yönelik yazılar yazılmaya başlanmış; özellikle Mecelle ile şer'i mahkemelerin kaldırılmasına ilişkin haberler bir süre manşetlerden düşmemiştir. Bosnalı Müslüman aydınlar, bir taraftan Bosna'ya da aynı uygulamanın sırası gelir endişesi, diğer taraftan Türkiye'de bunun geçici bir deneyim olacağı ümidiyle karışık duygular içindeydiler.

Hem Türkiye hem de Bosna Müslümanlarını yakından ilgilendiren bir mesele olarak algılandığı için Bosna-Hersek'te önce ulema ardından da diğer Müslüman entelektüeller kitap ve makalelerinde Türkiye'de hukuk alanında yapılan inkılaplara değinmişlerdir. Bu makalede Türkiye'de Mecelle'nin kaldırılmasıyla ilgili uygulamalara yönelik Bosna-Hersek basınında çıkan olumsuz ve olumlu tepkiler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler

Atatürk, Bosna-Hersek, Mecelle, Medeni Kanun

VIEWS OF BOSNIA-HERZEGOVINIAN INTELLECTUALS OVER TURKISH LAW REFORM

* Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi SBBF Tarih Bölümü, Konya/Türkiye. cemileh@hotmail.com
ORCID:0000-0003-2694-3296
Makale Gönderilme Tarihi: 23.02.2018
Makale Kabul Tarihi:11.04.2018
Makale Yayın Tarihi: 24.04.2018

Abstract

Since the end of the 17th century, bureaucracy, law and military of the Ottoman State have begun to deteriorate; As a result of this, the classical Ottoman system experienced a period of stagnation followed by decline. Some of the sultans and statesmen who came to realize this, have tried to prevent the disturbing trend by doing reform especially in the field of law .

The purpose of Ataturk's Principles and Reforms was to transform newly established republic in accordance with modern political and juridical system. Therefore, Atatürk abolished "Mecelle" in 1926, and adapted Swiss Civil Law.

Bosnia-Herzegovinian press began to pay attention to the reforms implemented in Turkey since 1922; especially the news about the abolishment of Mecelle and Shari'i courts have not fallen from the headlines for a while. Bosnian Muslim intellectuals, on the one side were concerned that Bosnia will follow the same route, on the other side; they had mixed feelings thinking that it is going to be a temporary experience in Turkey.

Since it was perceived as an issue which is a particular concern to Muslims in Bosnia-Herzegovina and Turkey, other Muslim intellectuals along with ulema in Bosnia Herzegovina have mentioned the reforms made in Turkey in the field of law in their books and articles. In this article, the negative and positive reactions in Bosnia and Herzegovinan press for lifting the Islamic courts in Turkey will be discussed.

Keywords

Atatürk, Bosnia-Herzegovina, Mecelle, Civil Law

1.GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde, XVII. yüzyılın sonundan itibaren bürokrasi, hukuk ve orduda bozulma yaşanmaya başlanmıştır; bunun sonucunda klasik Osmanlı sistemi önce duraklama, sonra gerileme arkasından çöküş dönemi yaşanmıştır. Bunun farkına varan bazı padişah ve devlet adamları, özellikle hukuk alanında reformlar yaparak kötü gidişatın önüne geçmeye çalışmışlardır.

Batılılaşmanın başlangıcı sayılan Tanzimat'tan (1839) itibaren Osmanlı hukukunda önemli reformların yapıldığı bilinmektedir. Bu çerçevede 1868-1876 yılları arasında önce borçlar, kısmen eşya ve şahıs hukuku hükümlerini kapsayan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye hazırlanmış¹, daha sonra 1917'de aile hukuku hükümleri Hukuk-ı Âile Karamâmesi adıyla düzenlenmiştir. Her ikisi de İslam hukukuna dayalı olarak hazırlanan ilk kanunlar olması dolayısıyla sadece Osmanlı hukuk tarihi bakımından değil İslam hukuk tarihi açısından da dikkate değer bir öneme sahiptir. Çünkü daha sonra İslam ülkeleri tarafından hazırlanan kanunlara bunlar öncülük ve örneklik etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki topraklarının önemli bir kısmını oluşturan Bosna'daki Müslümanların Tanzimat'tan sonraki reformlarla doğrudan ilgilenmelerini sağlayan ünlü Osmanlı hukukçusu Ahmet Cevdet Paşa (ö. 1895)'dir. Hukuk alanındaki reform süreci, onun 16 Temmuz 1863 tarihinde Bosna'ya müfettiş olarak görevlendirilmesiyle başlamıştır². Cevdet Paşa, Osmanlı Devleti'nde gerçekleştirilen reformlara; özellikle Mecelle'nin hazırlanıp kanunlaştırılmasında birinci derecede rol oynamış; hukuk alanında yapılan ıslahatların Bosna'da uygulanması için padişah adına temaslarda bulunmuştur.

Ahmet Cevdet Paşa, Bosna eyaletinde 16 Temmuz 1863 ile 24 Kasım 1864 tarihleri arasında kalmıştır. Onun görevi hakkında Osmanlı hariciyesinden heyet sekreteri Arnavut Katolik Pasko Vasa (Paşa)'nın³, *Bosna i Hercegovina za vrijeme misije Dževdet-efendije* adlı kitabında: “Bosna Müslümanlarının ulemaya saygısını göz önünde tutarak Cevdet Paşa Bosna'ya ulema kıyafeti ve Rumeli kazaskeri ünvanıyla gelmiştir. Bosna ulemasının desteği ile dinî esaslara bağlı kalınarak reformların gerçekleştirilmesinin tek yol olduğunu onlara göstermiş-

¹ Mehmet Âkif Aydın, “Mecelle-i Umur-ı Belediyye”, *DİA*, XXVIII, s. 231-235.

² Togay Seçkin Birbudak, “Ahmet Cevdet'in Bosna Müfettişliğine Dair Notlar (Temmuz 1863 – Kasım 1864)”, *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi*, Saraybosna: 2-6 Mayıs 2015, s. 42.

³ Pasko Vasa, Türkçe, Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Rumca, Slavca yazıyor; Arnavutça, Bulgarca ve Arapça konuşabiliyordu. Hayatı için bk. Musa Kılıç, “Osmanlı Hariciyesinde Gayrimüslimler (1836-1876)”, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2009, s. 263, 266.

tir” demesi⁴ Cevdet Paşa’nın reformları ne kadar ciddiye aldığı açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Berlin Antlaşması (13 Temmuz 1878), Avusturya-Macaristan monarşisine Bosna-Hersek’in işgal ve idaresi hakkını vermiş; ancak Boşnaklar için İslam hukukunun yani Mecelle’nin uygulamasını, şer’i mahkemelerin yargılama yetkisinin korunmasını kabul etmiştir. Avusturya-Macaristan yetkililerinin bu alandaki ilk icraatı, 16 Safer 1276/14 Eylül 1859 tarihli Osmanlı Devleti’nin Şer’i Mahkemeler Kanunu’nun alınması olmuştur⁵. Böylece şer’i mahkemeler, bir Hristiyan ülkesinin hukuk sisteminin parçası haline gelmiştir. Bu sebeple kadıların tayinleri, Saraybosna’daki Habsburg Bosna-Hersek Hükümeti’nin özel ayrıcalığı olmuş idi. Aynı zamanda Habsburg Hükümeti, şer’i mahkemelerin giderlerinin finanse edilmesi ve aday kadıların okutulması sorumluluğunu da üstelemiş; zaman içinde yeni bazı uygulamalar getirmiştir⁶.

Müslümanların hukuki sorunlarında Bosna’daki kadılar, Osmanlı Devleti’nde olduğu gibi Hanefi ve fetva kitaplarına göre hareket ediyorlardı. Başvuru kitaplarında referansları Arapça veya Türkçe olduğu için Bosna’da görevli Habsburg memurları bunları kullanamadıklarından dolayı Habsburg Bosna-Hersek Hükümeti İslam özel hukuku konusunda Almanca derlemeler hazırlatmıştır⁷. Fakat bu, sadece Habsburg memurları bilgilendirmek amacıyla kullanılmıştır. Çünkü kadılar, bu hukuk düzenlenmesini ciddiye almamışlardır. Bunun sebebi, değinilen derleme gayrimüslimler tarafından hazırlanıp Almanca yayımlandığından dolayı idi.

Osmanlı Devleti’nin İslam hukuku çerçevesinde kanunlaştırdığı Mecelle olayı ise çok farklı idi. Boşnak kadılar, bu kanuna karşı büyük itibar göstererek hüküm verme durumunda olup düzenli bir şekilde buna başvuruyorlar ve hukuk eğitiminde literatür olarak kullanıyorlardı. Habsburg idaresi bu uygulamayı destekliyordu. Bu nedenle 1906’da Saraybosna’da Mecelle, Boşnakça’ya tercüme edilmiş ve yayımlanmıştır⁸.

Türkiye’de inkılapların getirdiği en büyük kurumun Cumhuriyet olmasına karşın, özel hukuk açısından Medeni Kanun da devrimin en önemli aşamasını oluşturmuştur. Sebebi ise, Medeni Kanun’un kabulü, sadece bir kanun değişimi değil, bir düşünce devriminin “geleceği”ni ifade eder. Böyle

⁴ Pasko Vasa Efendija, *Bosna i Hercegovna za vreme misije Dzevdet Efendije*, (çev. Cvjetko Popovic), Izdavacko Preduzeće Veselin Masleša, Sarajevo 1958, s. 37.

⁵ Ebul Ula Mardin, “Razvoj šerijatskog prava u Osmanskoj Carevini”, *Islamska misao*, S. 58 (1983), s. 18-23.

⁶ Fikret Karčić, *Šerijatski sudovi u Jugoslaviji 1918-1941*, Vrhovno Starješinstvo Islamske Zajednice u SFRJ, Sarajevo 1986, s. 22; Saćir Sikirić, “Naši šerijatski sudovi”, *Spomenica Šerijatske sudačke škole u Sarajevu*, 1937, s. 5-23.

⁷ Karčić, *age.*, s.113.

⁸ Daniel A. Kajon, *Medželle-i ahkjami šerijje* (Otomanski građanski zakonik), Sarajevo 1906, s. 1-11.

olunca, alınmasına karar verilen kanunun neden İsviçre'den tercih edildiği konusu önem kazanmış ve bu konuda bazı fikirler ileri sürülmüştür⁹. Bu tercihte, idarenin kilit noktasında bulunanların büyük kısmının İsviçre'de hukuk tahsili görmeleri etkili olmuş idi. Ayrıca Fransız Medeni Kanunu'nun "eski", Alman Medeni Kanununun anlaşılmasının güç olması, buna karşın İsviçre Medeni Kanunu'nun yeni, daha demokratik, pratik ve esnek oluşu gibi konular bunun seçimine neden olmuştur. 17 Şubat 1926 tarihinde kabul edilerek 04 Ekim 1926'da yürürlüğe girince Atatürk inkılapları, 1926'dan itibaren devletin temel yapısını değiştirmeyi dinamik bir biçimde gerçekleştirmeye başlamıştır¹⁰.

Genel olarak Balkan Yarımadası başta olmak üzere Boşnak uleması, özellikle o dönemde Bosna-Hersek şer'i mahkemelerinde görevli kadılar, Türkiye'de şer'i mahkemelerin kaldırılması ile hukuk alanındaki değişiklikleri şiddetli bir yıkım olarak idrak etmiştir. Bu, hilafetin kaldırılmasından sonra gelen ikinci bir darbe olarak görülmüş; şeriat mahkemelerinin tamamen kaldırılmasıyla Osmanlı Devleti'nden kalan ana direğin de yıkılıp hem Türkiye hem de Bosna Müslümanlarının durumunun kötüye gideceğini iddia etmişlerdir. Bu yüzden 17 Şubat 1926'da İsviçre Medeni Kanunu örnek alınarak TBMM'de kabul edildiğinde Bosna-Hersek'te bu hususta birçok makale yayımlanmıştır.

Bosna-Hersek basınında 1922'den itibaren Türkiye'de gerçekleştirilmeye başlanan inkılaplara yönelik yazılar yazılmaya başlanmış; özellikle Mecelle ile şer'i mahkemelerin kaldırılmasına ilişkin haberler bir süre manşetlerden düşmemiştir. Bosnalı Müslüman aydınlar, bir taraftan Bosna'ya da aynı uygulamanın sırası gelir endişesi, diğer taraftan Türkiye'de bunun geçici bir deneyim olacağı ümidiyle karışık duygular içindeydiler.

Hem Türkiye hem de Bosna Müslümanlarını yakından ilgilendiren bir mesele olarak algılandığı için Bosna-Hersek'te önce ulema ardından da diğer Müslüman entelektüeller kitap ve makalelerinde Türkiye'de hukuk alanında yapılan inkılaplara değinmişlerdir. Bu makalede Türkiye'de Mecelle'nin kaldırılmasına yönelik uygulamalara Bosna-Hersek basınında çıkan olumsuz ve olumlu tepkiler incelenecektir.

⁹ Mustafa Yaşar Aygün, "Medeni Kanun'un Kabulününün 72. Yılında Tarihi Gelişimi Açısından Türk Özel Hukuku ve Medeni Kanun", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 3 (1998), s. 940-941.

¹⁰ Aygün, *agm.*, s. 937-938.

1.BOSNA-HERSEK'TEKİ MUHAFAZAKÂR AYDINLARIN GÖRÜŞLERİ

Türkiye'de gerçekleştirilen önemli inkılaplardan biri olan medeni kanunun kabulü ile şer'i mahkemelerin kaldırılmasına Bosna'da farklı ortamlarda farklı tepkiler verilmiş; buna yönelik Bosna-Hersek basınında değişik yazılar çıkmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'ndeki gelişmeleri düzenli olarak takip eden muhafazakârlar, yapılan inkılapları *Novi Behar*, *Hikjmet*, *Gajret* gibi İslamî basın organlarında halka duyurmuşlardır. Bunlardan en sert yazılar yayımlayan dergi, şüphesiz *Hikjmet*'tir. Bunun nedeni, sahibi ve aynı zamanda editörü olan İbrahim Hakkı Çokiç'in ulema ailesinden olup kendisinin de Bosna'nın meşhur kadılarından olmasıdır.

Bosna-Hersek ulemasının dindar kesimini temsil eden gelenekçi aydınlar, şeriata aykırı olduğunu düşündükleri Türkiye'de yapılan inkılaplara karşı yazdıkları makalelerde tenkitlerini abartılı olarak ortaya koyuyorlardı. Bunların temsilcilerinden İbrahim Hakkı Çokiç'in yanı sıra Abdullah Ayni Buşatliç, Nuriya Paşiç ve Mehmed Hanciç yayımladıkları makalelerde medeni kanunun kabulü ile şer'i mahkemelerin kaldırılmasına şiddetle karşı çıkmışlardır. İlk tepkiler muhafazakâr ulemadan gelmesinden dolayı bu makalede öncelikle onların düşünceleri üzerinde ayrı başlıklar altında durulacaktır.

1.1.İbrahim Hakkı Çokiç

Saraybosna kadısı ve ilim adamı İbrahim Hakkı Çokiç¹¹, Osmanlı döneminden başlayıp Tito Yugoslavyası idaresine kadar birçok olayı görmüş ve yaşamış; canlı tarih diyebileceğimiz bir ilim adamıdır. Doğum yeri olan Tuzla şehrinde o dönemde yayımlanan *Hikjmet* dergisinde¹² Atatürk'ün Türkiye'de gerçekleştirdiği inkılaplara ilişkin faaliyetleri takip etmiş; kendince uygun bulmadığı uygulamaları tenkit etmiş; Boşnakların var olmasının ancak Türkiye'deki dinî gelişmelere bağlı olduğuna vurgu yapmıştır. Bundan dolayı bir kadı olarak Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye'de gerçekleştirilen hukuk alanındaki inkılapları izlemiş; yapılanların Türk Milleti'nin bünyesine uymadığını ileri sürmüş; bu hususta; "*İsviçre Medeni Kanunu'nu tanımadığım için hakkında fikir yürütemeyeceğim. Bununla birlikte, Türk milletinin değil İsviçre toplumunun hayat şartlarına göre yapıldığını söyleyebilirim. Buna karşın Mecelle, Türk milletinin ruhu ile birleştirdiği İslam kurallarına göre*

¹¹ Geniş bilgi için bk. Cemile Tekin, "Hilafetin Kaldırılmasının Bosna-Hersek Basınına Yansımaları (1924-1939)", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 12/26, p. 176.

¹² Salih Seyhan -Hakan Temiztürk-Senada Dizdar, *Osmanlı Dönemi Bosna Basın Tarihi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2016, s. 309-310.

hazırlanmıştır”¹³ dedikten sonra Mecelleye İslam milletinin geleneğine, kültürüne, zamana uygun büyük İslam hukukçularının anlayış ve yorumlarının konulduğunu; İslam hukuk prensiplerine dayandığını, aynı zamanda hukuk ilmine zarar vermeyen geleneklere müsamaha gösterdiğini, bunun için hiçbir açıdan çağdışı olmadığını iddia etmiştir. Bu kanunun kaldırılıp yerine tamamen farklı bir toplum için hazırlanmış; milletin manevi değerleri ile sosyal yapısını bozan başka bir kanunun uygulanmasının kuru bir taklitçilikten başka bir şey olmadığını söylemiştir.

Çokiç, görüşlerini ispat etmek için kadılığı sırasında Mecelle'nin Bosna'da uygulanması sırasında karşılaştığı hadiselerden bazı örnekler aktarmıştır. Saraybosna Yüksek Mahkemesi senato eski başkanı, tanınmış hukukçu, Şeriat Hukuku Yüksekokulunda hukuk dersi veren Adalbert Chek'in ders esnasında Avrupa'nın en saygın medeni kanunlardan sayılan Avusturya Medeni Kanunu'ndan Mecelleyi daha fazla beğendiğini dile getirmiştir¹⁴.

Çokiç, aynı konuda diğer bir örneği şöyle anlatmıştır: “Zvornik sancağına bağlı Vlasenitsa nahiyesinde 1898 tarihinde vekâleten kadı olarak görev yaptığım dönemde çok yakın olan bir kaza mahkemesinde görevli hâkim Çek asıllı Kakş Bey'le konuşmamız esnasında Mecelle konusuna değinip: ‘Ben özellikle Mecelle’yi beğeniyorum. Çünkü tamamen modern bir kanundur. Fransız Medeni Kanunu’nun (Code civile) çoğu maddeleri Mecelleye aktarılmıştır. Bu son cümleyi söylediğinde: ‘Beyefendi Fransız Medeni kanunundan hiçbir şey Mecelleye aktarılmamıştır, tam tersine Mecelle’den çok şey Fransız Medeni Kanunu’na aktarılmış olması lazım’ diye itiraz ettiğimde şaşırıp: ‘Beyefendi nasıl olabilir? Fransız Medeni Kanunu Mecelle’den daha eskidir.’ diye itirazda bulunmuştur. Arkasından ‘Söylediğiniz doğrudur fakat Fransız Medeni Kanunu Şafii Fıkhı’na çok uygundur. Fransa ordusu Napolyon’un önderliğiyle Mısır’ı işgal ettiğinde buradaki kütüphanelerden bir sürü İslam hukukuna dair Arap eserlerini götürmüştür. Bunların arasında Şafii Fıkhı’na ilişkin birçok eser de bulunuyordu. Fransız Medeni Kanunu Şafii Fıkhı’na çok uygun olduğuna göre Fransız Medeni Kanunu’na Şafii Fıkhı’nın çoğu maddelerinin alındığını göstermektedir. Mecelle ise tamamen Arap eserlerinden alındığı için Fransız Medeni Kanunu ile uyuşmaktadır. Yani bu iki kanunda kaynak aynıdır çünkü şeriat eserlerinden alınmıştır. Bu yüzden daha eski Fransız Medeni Kanunu’na maddelerin büyük çoğu daha yeni Mecelle’den aktarılmıştır, dedim.”¹⁵

¹³ İbrahim Hakki Çokiç, “Ukidanje Medžele i uvodenje švicarskog građanskog zakona”, *Hikmet*, S. 6 (1933), s. 178-179.

¹⁴ Çokiç, *agm.*, s. 179.

¹⁵ Çokiç, *agm.*, s. 179.

Kadı Çokiç'in Hâkim Kaks'la diyalogundan İslam hukukçularının Hristiyan hukukçularından saha konusunda ne kadar çok donanımlı oldukları görülmektedir. Hristiyan, hukukçular savundukları hukukun tarihçesini bilmemekte ya da gerçekleri bilinçli olarak örtmeye çalışılmaktadırlar. Kamil Çolak, bununla ilgili olarak yayımladığı makalesinde Napolyon'un Mısır'ı işgali sırasında yanında birkaç general ile 167 kişiden oluşan bilim ve sanat adamlarından bir heyeti götürmesinin amacı, onlara eski Mısır uygarlığını inceletip Avrupa'ya tanıtmak, Avrupa'nın bilim ve tekniğini Mısır'da uygulamak suretiyle burayı ekonomik açıdan kalkındırmak ve bu durumdan Fransa'ya fayda sağlamak olduğunu iddia etmektedir¹⁶. Gerçekten bu sefer sonrasında Fransa'da 287 ciltten oluşan bir kütüphanenin oluşturulması, Mısır'dan fıkıh kitaplarının götürüldüğüne işaret etmektedir.

Çokiç, muhatabı ile konuşmasının devamında: "*Türkiye'de düzenli bir genel medeni kanun olmadığı için Avrupaluların Türkleri kınadıklarını, hem Tuzla müftüsü olan babamdan hem de şeriat yüksekokulundaki hocalardan dinlemiştim; tüm hâkimlerin uyması gereken tek kanun olmadığı için farklı kişiler tarafından yazılan kitaplara göre hukukçuların isteğine bağlı olarak karar aldıkları için devlet mahkemelerinde muntazam yargılama gerçekleştirilemiyordu. Bu durumu Türk yetkililer de fark etmiştir.*"¹⁷ ifadesini kullanmıştır. Yazar, bu konunun Mecelle'yi hazırlayan heyetin tutanağında da yer aldığını, bundan dolayı mesele'nin ayrıntılı bir şekilde incelenip değerlendirilmesi için özel bir danışma kurulunun oluşturulmasına karar verildiğini dile getirmektedir. Ayrıca Fransız Medeni Kanunu'nun şeriat hukuk ilmine en yakın durumda olmasından dolayı danışma kurulu, Osmanlı Devleti'nde bunun uygulanmasına tam karar verme aşamasında iken danışma kurulunun üyesi tanınmış Türk hukukçusu Ahmet Cevdet Paşa; kısa süre müsaade alıp Avrupa kanunlarından *Kitâbü'l-Havâle* adlı bir kanun hazırlayıp kurula gösterince istisnasız tüm üyelerce takdir edilerek kabul edildiğine vurgu yapmıştır. Diğer taraftan Cevdet Paşa hazırladığı eserini tamamen fıkıh eserlerinden aldığını açıklayınca Fransız Medeni Kanunu'ndan vazgeçilip bunun üzerine Cevdet Paşa'nın hazırladığı *Kitâbü'l-Havâle'ye* göre tüm medeni kanunnameyi hazırlamak için en iyi hukukçulardan özel bir komisyonun kurulmasına karar vermiş; bu komisyon, başında bulunan Cevdet Paşa ile birlikte 16 kişiden oluşturulmuş; son derece ciddi bir çalışma sonunda 1851 paragrafı içeren 16 bölümlük Mecelle'nin ortaya çıktığını anlatmıştır¹⁸.

¹⁶ Kamil Çolak, "Mısır'ın Fransızlar Tarafından İşgali ve Tahliyesi (1798-1801)", *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi* (2008-II), s. 148.

¹⁷ Çokiç, *agm.*, s. 179.

¹⁸ Çokiç, *agm.*, s. 180.

Çokiç, konuşmasını bitirdiğinde muhatabı: “Böyle olduğunu bilmiyordum” diye cevap verdi. Çokiç, ardından: ‘Beyefendi, sizin düşündüğünüz gibi birçok insan vardır. Onun için Osmanlı Devleti böyle bir düşünceyi kaldırmak amacıyla ‘Mir’at-ı Mecelle’yi de çıkartmıştır. Yani ‘Mecellenin Aynası’ isimli bir eser hazırlatmıştır. Her maddenin yanında Arapça olarak kaynağı bulunmaktadır. Arapça ve Türkçe bilseniz ‘Mir’at-ı Mecelle’yi getirip size gösterirdim”¹⁹ sözleriyle diyalogu bitirmiştir.

Çokiç’e göre Türk inkılapçıları, Türk milleti tarafından kabul edilmiş bir kanunu kaldırıp yerine yabancı bir kanunu kabul etmiştir. Eğer modern Fransız Medeni Kanunu tercih edilse idi, bir Müslüman millet için daha da isabetli olurdu. Çünkü Fransız Medeni Kanunu’ndaki maddeler Şafii Fıkhdan alınmıştır. Şafii Fıkhı, Hanefi Fıkhdan daha düzenli olduğu için İsviçre Medeni Kanunu’na göre daha uygun olurdu.

1.2. Abdullah Ayni Buşatlıç

Şeri mahkemelerin kaldırılması hususunda *Hikmet* dergisinde makaleler yazan Abdullah Ayni Buşatlıç (ö. 1946), Türkiye’de Mustafa Kemal’in gerçekleştirdiği inkılapları İslam bakımından sıkıntılı gördüğünden dolayı aşırı tepki vermiş; bunun sebebini; “Batı’yı taklit eden Türk inkılapçıları, din ve ahlaki korumayan eski İtalyan Ceza Kanunu’nu uygulamaya koymuşlardır. Bugün Mussolini, kutsal değerlere karşı işlenen suçları bu kanundaki cezaların iki veya dört katına çıkartılarak verilmesini istemektedir”²⁰ şeklinde açıklamıştır.

Buşatlıç’ın iddiasına göre, Batılılaşan Türkler, temel kanun durumundaki Kur’an’ı kaldırıp yerine İsviçre Medeni ve İtalya Ceza kanunlarını aldılar. Halbuki Avrupa’da kötü olduğu için atılması düşünülen kanunları sırf inkılap yapmış olmak için almaktadırlar. Onlar, gelişmiş Batı dünyası nezdinde gerçekleştirdikleri böyle inkılaplarla eskici rolünü oynamaktadırlar.

1.3. Nuriya Paşiç

Mustafa Kemal Paşa’nın Türkiye’de gerçekleştirdiği inkılapları yakından takip eden ve hukuk alanında yapılanları eleştiren Nuriya Paşiç, *Novi Behar* dergisinde²¹ “Kemal Paşa ve Biz” başlıklı yazısında: “Hristiyan İtalya ve Yunanistan’dan farklı olarak Türkiye, Almanya’da yeni kabul edilmiş, çağdaş medeni kanunun yerine İsviçre Medeni Kanunu’nu aldı. Bu şekilde Müslüman olarak Hristiyan bir ülkenin kanununun kabullenilmesi hadisesi sadece Türkiye’de yaşanmıştır.”²² demektir.

¹⁹ Çokiç, *agm.*, s. 180.

²⁰ Ayni Abdulah Buşatlıç, “Kemalizam i islamski svijet”, *Hikmet*, S. 53 (1931), s. 351.

²¹ Geniş bilgi için bk. Tekin, *agm.*, s. 175.

²² Nuriya Paşiç, “Kemal Paşa i Mi”, *Novi Behar*, S.4-5 (1932), s. 52.

Paşic, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından (1923) hemen sonra medeni kanun meselesinin gündeme getirildiğini, Osmanlı Devleti'nde uygulanan Mecelle'nin yürürlükten kaldırdığını, modernleşme projesinde laik kanunların tercih edilmesinden dolayı İsviçre Medeni Kanunu'nun alındığını dile getirmiştir²³. İsviçre Medeni Kanunu'nun kabul edilmesinin nedenlerini şu şekilde açıklamıştır: *"Dönemin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt Bey İsviçre'de tahsilini gördüğü için bu ülkenin medeni kanununun dünyada en iyi ve en modern kanun olduğu kanaatindeydi. Diğer taraftan kanun kısa ve net idi."*

İsviçre Medeni Kanunu'nun uygulanması sırasındaki aksaklıkları ise şöyle tespit etmiştir: *"İsviçre Medeni Kanunu'nun alınması Türk toplumunda özellikle aile ilişkilerinde birçok sorunlara yol açmıştır; çünkü İsviçre ile Türk gelenekleri tamamen farklı olup Türk milletinin hukuk anlayışına aykırı idi."*²⁴.

1.4.Mehmed Hancıç

Habsburg monarşisinin hâkimiyetinde iken Bosna-Hersek Reisüluleması olan Mehmed Cemaludin Çauşeviç'in her alanda yanında duran ikinci şahıs durumundaki Mehmed Hancıç²⁵, Çauşeviç'in yenilikçi olmasına karşın gelenekçilik yolunu izlemekteydi. Çauşeviç, Avrupa usulüne göre Bosna-Hersek kurumlarında reform uygulanmasını isterken Hancıç, Bosna'da dinî durumu Kur'an ve hadis ile iyileştirmeyi istemiştir²⁶. Bosna'da İslamî reformlar uğruna El-Hidaje adı altında bir ulema derneği kurarak değişik dinî gazetelerde yazılar yayımlamış; daha sonra editörlüğünü yaptığı *El-Hidaje*²⁷ dergisini çıkartmıştır. Hancıç'in bir İslam hukukçusu olarak kaleme aldığı yazıların konusu şer'i olup genelde hem Bosna-Hersek hem de Türkiye'yi ilgilendiriyordu.

Hancıç, Türk Medeni Kanunu'nun, Türk inkılaplarının esası, dinsel hukuk sisteminden laik hukuk sistemine geçişin belgesi olarak kabul edildiğine işaret ettikten sonra Mustafa Kemal'in 1923'te Bursa'da yaptığı bir ko-

²³ Paşic, *agm.*, s. 53.

²⁴ Paşic, *agm.*, s. 53.

²⁵ Son dönem Bosna-Hersek İslam âlimlerindedir. 16 Aralık 1906'da Saraybosna'da doğdu. Babası, Hancıç ailesine mensup tanınmış kişilerden Muhamedaga'dır. İlköğrenimini Saraybosna'da tamamladıktan sonra 1926'da İlahiyat Lisesi'ni (Šeriatska Gimnazija) bitirdi. Aynı yıl Kahire'ye giderek Ezher Üniversitesi'ne girdi. 1931 yılında buradan mezun olunca babası ile birlikte hac farızasını yerine getirerek Sarabosna'ya döndü. Ertesi yıl Gazi Hüsv Bey Medresesi'nde stajyer hoca ve idare heyeti başkanı olarak göreve başladı. 1937 yılına kadar sürdürdüğü bu görevden sonra Gazi Hüsv Bey Kütüphanesi'ne birinci kütüphaneci ve ardından da müdür tayin edildi. Bu sırada kütüphanenin 2000'in üzerinde kitabını kapsayan bir kataloğunu hazırladı. 1939'da kütüphanedeki görevine ek olarak Saraybosna Yüksek İlahiyat Okulu'nda (Viša Islamska Šerijatsko - Teološka Škola) tefsir ve usul-i fıkıh dersleri okutmaya başladı. Mayıs 1944'te bu okula resmen tayin edildi. II. Dünya Savaşı esnasında zor günler geçiren ve Bosna-Hersek halkının meseleleriyle yakından ilgilenen Hancıç, 1943'te Saraybosna'da kurulan Halk Kurtuluş Heyeti'nin başkanlığına seçildi. 29 Temmuz 1944'te Saraybosna'da vefat etti. Yakınları onun hastanede tıbbi bir müdahale sırasında öldürüldüğü kanaatinde. Bu hususta daha geniş bilgi için bk. Bekir Sadak-Muhammed Aruçi, "Hancıç, Mehmet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 15, s. 547.

²⁶ Hancıç'in tutumu ve metotlarıyla ilgili bk. Esad Duraković, "Prosvjetiteljski zanos Handžićev", *Izabrana djela Mehmeda Handžića*, knjiga I, Ogdalalo, Sarajevo 1999, s. 5-31.

²⁷ Seyhan-Temiztürk-Dizdar, *age.*, s. 309-310.

nuşmada çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin çizgisinin Mecelle olmaması gerektiğini dile getirmesi üzerine yeni bir medeni kanununun kabulüne ışık yaktığını söylemektedir.

Atatürk'ün Cumhuriyet'in ilanından (1923) hemen sonra hukuk alanında inkılap yapmayı planlayarak Osmanlı Devleti'nden kalma Mecelle'yi kaldırmak istemesine sert tepki gösteren Hancı, TBMM'de uzun süre tartışılan medeni kanunun hangi ülkeden alınmasının daha uygun olacağı hususunda şöyle demiştir: *"Batılı devletlerin medeni kanunları tetkik edildikten sonra Avrupa'daki en eski vatandaşlık kanunlarından Fransız Medeni Kanunu, eskimiş; Avusturya Medeni Kanunu, Habsburg Hanedanının "mutlakıyetçi" zihniyetini yansıtır özellikle bulundu. Alman Medeni Kanunu ise, çok teknik ve ağır bir dille yazıldığından benimsenmedi. Nihayet Türk Medeni Kanunu olarak İsviçre Medeni Kanunu tercüme edildi. İsviçre Medeni Kanunu, diğer nedenlerin yanı sıra kadın-erkek eşitliğine dayalı bir aile düzeni içermesi ve hâkime takdir yetkisi vermesi nedeniyle 1926'da kabul edildi."*²⁸

Hancı, Türkler'de aile kutsallığının ön plana çıkarıldığını, halbuki Türkiye'de yeni aile hukukuna göre kendi tabiatına uygun olmayan özgürlüğün kadına verildiğini iddia ederek böyle bir özgürlüğün aile fertlerine çok olumsuz yansyacağını savunmuştur. Hancı'nın Türkiye'de yapılan devrimlerin en mühimi olarak aile hukukunu gördüğü açıktır. Gereçesi ise bir toplumun temelini aile olmasıdır. Özellikle Müslüman toplumlarında bu konuda yapılan ihmalin sonucu ancak felaket olacaktır. Zaten Boşnak ulemasının en fazla korktuğu şey kadının ailenin direği olması yerine kendi tabiatına uygun olmayan özgürlüğün verilmesidir²⁹.

Hancı, Türkiye'de İslam hukukunun kaldırılmasını hem Türkler hem de Boşnaklar için korkunç bir felaket olarak algılamıştır. Çünkü Türkiye'deki herhangi bir dinî durum çok geçmeden kaçınılmaz olarak Boşnakları da etkileyecektir. Bunun için aile hukuku konusunda yapılanların kısa sürede olumsuz sonuçlar doğuracağına; *"Türkler, fabrikalarda makinelere bakım yapacak mühendisleri Avrupa'dan nasıl talep ediyorlarsa ileride yeni aile hukuku uygulandıktan sonra 'modern hastalıkları' sınırlamak için de büyük sayıda doktor talep etmeye başlayacaklardır. Çünkü 'modern hastalıkların nedeni kökten yok edilmeden kendisi zaten yok edilemez."*³⁰ diyerek imalı mesajlar vermiştir.

²⁸ Mehmed Handžić, "Ataturkove reforme u Turskoj", *El-Hidaje*, VI/4 (1936), s. 87.

²⁹ Handžić, *agm.*, s. 90.

³⁰ Handžić, *agm.*, s. 93.

2.YENİLİKÇİ BOSNA-HERSEK AYDINLARININ TEPKİLERİ

Türkiye’de cumhuriyetin ilanından sonra gündeme gelen kökten değişim meselesi Bosna-Hersek başta olmak üzere tüm dünyanın dikkatini çekti. Bosna’daki yenilikçilerin hemen tamamı Mustafa Kemal Atatürk’ün yanında yer alarak inkılaplarına destek verdiler. Çünkü aynı çizgiyi takip etmek için bu yapılanları kendilerine örnek alıyorlardı. Ancak bu inkılapların özelliği ve alanı İslami mi yoksa Türk milletinin inkılabı mı olduğu konusunda kafa karışıklıkları vardı.

Dinî yenilikçiler de kendi arasında iki gruba ayrılmıştır; bazıları, Türk inkılaplarını şartsız destekliyordu. Bazıları ise Yugoslavya’daki Müslümanların yolunun Atatürk’ün inkılaplarını taklit etmek olmadığını, çünkü Slav tabiatlı Müslüman halkına uygun İslam kültürünün inşa edilmesi gerektiğini savunuyorlardı. Bu fikirlerini gerçekleştirirken Batı medeniyetinin faydalı taraflarının direkt olarak kullanılması gerektiğini; bu konuda Yugoslav Müslümanlarının Türklere nazaran daha avantajlı olduklarına vurgu yapıyorlardı. Aşağıda Atatürk’ü örnek alan Bosna ulemasının Türkiye’de Batı kökenli kanunların alınması ile İsviçre Medeni Kanunu’nun kabulüne yönelik görüşleri incelenecektir.

2.1.Mehmed Cemaludin Çauşeviç

Bosna-Hersek’te, büyük İslam mütefekkeri olarak bilinen Reisülulema Mehmed Cemaludin Çauşeviç³¹ XX. yüzyılın ilk yarısında Bosna Müslümanlarının gururu durumunda bir âlim idi. Diğer İslam yenilikçileri gibi gazeteci ve yazardı. *Muallim, Tarik, Behar* ve *Novi Behar* dergilerini çıkartmıştır³².

Mehmed Cemaludin Çauşeviç, Mustafa Kemal’in yaptıklarına kayıtsız ve şartsız destek veriyor, görüşlerini yazılarıyla çevresine yayıyordu. Ali Rıza Karabeg’in³³ ifade ettiğine göre Reisülulema Mehmed Cemaludin Çauşeviç,

³¹ Bosna-Hersek Reisüluleması Mehmed Cemaludin Çauşeviç, 28 Aralık 1870’te Bosna-Hersek’teki Arapuşa köyünde doğdu. İlkokulda iken babası Ali Efendi’den Arapça öğrenmeye başladı ve dinî ilimlerle ilgili dersler aldı. Ardından Bihaç Medresesi’ne dört yıl devam etti. On yedi yaşında iken İstanbul’a geldi (1887). Burada önce Tokatlı Sâlih Efendi’nin, onun vefatı üzerine Hasan Hüsnü Efendi’nin derslerine devam etti ve ikinci hocasından icâzet aldı. 1898’de Mekteb-i Nüvâb’a kaydını yaptırdıysa da bir yıl sonra hocası Manastırlı İsmail Hakkı’nın teşvikiyle Mekteb-i Hukuk’a geçti ve 1903’te buradan mezun oldu. Öğrenciliği esnasında Anadolu, Hicaz, Yemen, Mısır ve Makedonya’ya gitti, çeşitli görevlerde bulundu. Üç ay kaldığı Mısır’da Muhammed Abduh ile görüştü ve derslerine katıldı. İstanbul’da çıkan *Tasvî-i Efkar* ve *Tercümân-ı Hakikat* gazetelerinde yazıları neşredildi. Ayrıntılı bilgi için bk. Muhammed Aruçi, “Mehmed Cemaluddin Çauşeviç”, TDV *İslâm Ansiklopedisi*, C. 28, s. 447.

³² Kurdiç, *agm.*, s. 28.

³³ Boşnakça ilk Kur’an tercümesini yapan Bosna-Hersekli âlim Ali Rıza Karabeg, 1872’de Hersek vilâyetinin merkezi Mostar’da doğdu. Mustafa Sıdkı Karabeg’in oğludur. İlk ve orta öğrenimini Mostar’da tamamladıktan sonra Mehmed Paşa Medresesi’ne devam etti. Aynı zamanda Karagöz Bey Medresesi’nde başmüderis olan babasının derslerine girdi. Ardından İstanbul’a gitti ve tahsilini burada sürdürdü. İstanbul’dan dönünce çok kısa bir süre için Mostar Lisesi’nde din dersi hocalığı yaptı. Bu görevden ayrıldıktan sonra bir daha devlet memurluğu almadı. 21 Ocak 1944’te Mostar’da vefatına kadar Mostar camilerinde vaaz verdi. Daha geniş bilgi için bk. Esad Duraković, “Karabeg Ali Rıza”, TDV *İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, s. 371.

uşeviç, Müslüman yenilikçi aydınların desteğiyle Yugoslavya'da âdeta 'Beşinci Kemalist Mezhebî'ni oluşturmuştur. Karabeg, Çauşeviç'in Türkiye'de İslam hukukunun kaldırmasına yönelik tutumuna da dikkat çekmiş; Atatürk'ün hilafeti kaldırmasından sonra Türkiye'de uyguladıklarını Bosna'da uygulamak istediğine vurgu yapmıştır³⁴.

Bosna'daki gelenekçi ulemeden farklı bir ortamda yetişen Çauşeviç, önce İstanbul'da değişik Türk asıllı hocalardan dersler aldı. Sonra Kahire'de bulunduğu sırada Muhammed Abduh³⁵ ve Reşid Rıza ile tanışmış; onların çıkarttıkları *El-Menar* dergisinin etkisi altında kalmış; benimsediği reform fikirlerini Bosna'da hayata geçirmeye çalışmıştır. Türkiye'de Mustafa Kemal tarafından yapılan inkılaplara kendi fikirlerine yakın bulduğu için destek vermiştir. Ayrıca savunduklarıyla devrimci nitelikte dergilerin çıkarılmasını cesaretlendirmiştir. *"Dünya ileri gidiyor, zamana ayak uydurmazsak ezilmeye mahkûm kalırız"* parolasıyla Müslümanların geri kalmışlıktan kurtuluşunun ancak eğitimle gerçekleşebileceğini savunmuş³⁶; Bosna Müslümanlarına sürekli Türkiye'yi örnek vererek değişimin yolunu açmaya çalışmıştır.

Gelenekçi ulema, eskiden modernleşmenin İslam dinine zarar vereceğini ve Müslüman toplumu için tehlikeli olduğunu düşünüyor; "gâvur" bilimlerini öğrenmekten korkuyorlardı. Buna karşın Çauşeviç, kararsızlığa düşmeden dindar Müslümanları eğitmeye devam ederek onları uyanmaya ve yeni durumu kabullenmelerine teşvik ediyordu. Uluslararası planda, hilafetin kaldırılmasına ve İsviçre Medeni Kanunu'nun kabul edilmesine büyük tepki gösteren muhafazakâr ulemeden farklı olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına ve özellikle hukuk alanında yapılan inkılaplara sempatiyle bakmıştır. Atatürk'ün gerçekleştirdiği inkılaplara yönelik kaleme aldığı bir makalede gerek Bosna'da gerekse Türkiye'de modernleşmenin önemiyle ilgili olarak şöyle demiştir: *"Bosna'da Müslümanlar türbeleri ziyaret ederken "gâvour" dediğimiz unsurlar ülkemizde dağları delip tüneller, koca köprüler, uzun yollar inşa etmiş, toprağın altına girip madenler keşfetmiş, sonsuz olan ormanlarımızı kesmiştir. Türkiye'de de durum farklı olmayıp dünyada eşi olmayan Türkiye gibi güzel ve doğal zenginliklerle süslenmiş ülkenin müthiş denizlerinde*

³⁴ Kurdiç, *agm.*, s. 31.

³⁵ Mısırlı İslâm düşünürü, yenilik hareketinin öncülerinden Muhammed Abduh, 1849'da Mısır'ın Buhayre'ye bağlı Mahalle-tünnsar köyünde doğdu. Tanta civarına yerleşmiş Türkmen göçmenlerinden olan ailesi Mehmed Ali Paşa'nın baskıları yüzünden Nil nehri civarına taşınmıştı. Çiftçilikle uğraşan babasının ısrarla okumaya teşvik ettiği Muhammed Abduh, okuma yazmayı öğrenip hıfzını tamamladıktan sonra 1862'de tahsil için Tanta'ya gönderildi. Burada medrese öğrenimine başladı; ancak basmakalıp ders verme usulünden dolayı bir şey anlamadığını fark edince köyüne döndü. Okumak istemediğini söyleyip 1865'te evlendi. Fakat yine babasının ısrarı ile Tanta'ya döndü. Yolu üzerindeki Küneyse kasabasında babasının yakınlarından Şeyh Derviş Hızır'la görüşmesi ilim sevgisi açısından hayatında bir dönüm noktası teşkil etti. Hâtıralarında yaşadığı bütün mânevî hazzı ve içindeki ilim aşkını bu zata borçlu olduğunu belirtir. Geniş bilgi için bk. M. Sait Özervarlı, "Muhammed Abduh", TDV *İslâm Ansiklopedisi*, C. 30, s. 483.

³⁶ Mehmed Džemaludin Čaušević, "Poboljšanje položaja Bošnjaka kroz opismenjavanje", *Novi Behar*, S. 1 (1927), s. 3.

yabancı düşmanların gemileri doluşırken padişahlar kendi kafalarına göre şeriat uygulayarak haremleştirmiş; kadınları köle olarak kullanmıştır. Artık uyanmış Türk Milleti Mustafa Kemal'in önderliğiyle Kurtuluş Savaşını kazanıp köklü değişikliklere gidildikten sonra İsviçre Medeni Kanunu'nu kabul ederek kadımlar başta olmak üzere insanları kölelikten kurtarmıştır."³⁷

Çauşeviç, önce büyük bir eğitimci sonra reformcu olarak tüm dünya Müslümanlarının geri kalmışlığının nedenini eğitimsizlikte görmekteydi. Bu yüzden Yugoslavya toprağında yaşayan diğer Müslümanların yanı sıra Bosnalı Müslümanların reisi olarak ilerlemek için Türkiye'de uygulanan inkılapları örnek gösterip Bosna-Hersek'te de modern eğitime başlanması gerektiğini savunmuştur. Bu bağlamda Müslümanların davranışlarının gerçekte İslam'ın temel ilkelerine dayanmadığını: "Biz Kur'an okuyoruz ve dinliyoruz fakat Kuran'ın çalışma ve çaba konusunda bizden istediği şeyi başkaları icra etmektedir."³⁸ cümlesiyle vurgulamıştır.

2.2. Munir Şahinoviç Ekremov

Bir diğer Bosna-Hersekli yenilikçi olan Munir Şahinoviç Ekremov, Türkiye'de şer'i mahkemelerin kaldırılmasının kendilerini birinci derecede ilgilendiren bir sorun olduğu görüşündedir. O, bu konuya inkılapçı Türk aydını gibi bakmaktadır. Atatürk şer'i mahkemeleri, Türk Milletini dinden çıkarmak için değil ülkede çağdaş kanunları uygulayarak Osmanlı idaresine ait çağdışı uygulamalardan uzaklaştırmak amacıyla kaldırmıştır.

Atatürk'ün en önemli inkılaplarından biri olan şer'i mahkemelerin kaldırılmasını Müslümanlara yapılan kötülük değil olumlu bir gelişme olarak gören Şahinoviç, bu hususta şu şekilde görüşler ortaya koyar:

"Modern ülkeyi kurmak isteyen Atatürk önce modern milleti oluşturmak mecburiyetindeydi. Bunun için 'Osmanlılıktan' kurtulup Türk Milletinin ortaya çıkması gerekmektedir. Öyle de oldu. Türk Milleti, kararlılıkla oluşturulmuştur."³⁹

Şahinoviç'e göre, Türkiye'de yaşayan gayrimüslimlerin mübadele yoluyla Türkiye'den çıkarılması, Atatürk'ün saf bir Müslüman devleti kurması anlamına gelmekteydi. Bu bağlamda Atatürk döneminde gerçekleştirilen inkılaplardan biri olan İsviçre Medeni Kanunu'nun kabulü ile şer'i mahkemelerin kaldırılmasının dinsizlik politikasını izlemediğini göstermektedir. Böyle bir amacı olsaydı Osmanlı Devleti'ndeki gibi Cumhuriyet Türkiye'sinde yaşayan Hristiyan unsuruna karşı mübadele siyasetini yürütmezdi.

³⁷ Mehmed Džemaludin Čaušević, "Potrebne su nam reforme", *Novi Behar*, S. 169 (1934) s. 3.

³⁸ Čaušević, *agm.*, s. 4.

³⁹ Munir Şahinoviç Ekremov, "Turska Danas i Sutra: Presjek kroz zivot jedne drzave, Kemal, Zivotni put jednog genija", *Muslimanska Svijest*, S. 68 (1939), s. 8-9.

SONUÇ

Bosna-Hersek Müslüman aydınları, Cumhuriyet'in ilanından sonra Atatürk tarafından Türkiye'de siyasi ve idari alanında gerçekleştirilmiş olan inkılaplara yönelik nasıl tepki göstermişlerse hukuk sisteminde yapılan inkılabı da öyle tepki vermişlerdir.

Bosna-Hersek basınının Türkiye'de gerçekleştirilen Osmanlı hukukunun kaldırılmasına gösterdiği ilgi seçicidir. Bununla birlikte hukuk alanındaki kökten değişiklik konusundaki düşünceler, tutkunluk, onay, şüphecilik, reddetme ve ithama kadar uzanmaktadır. İsviçre Medeni Kanununun kabulüne yönelik olumlu tutum, tek *Novi Behar* dergisinde; tamamen olumsuz bakış ise *Hikjmet* ve *Novi Behar* dergilerinde görülmektedir.

Muhafazakâr aydın sınıfının en meşhur isimlerden İbrahim Hakkı Ço-kiç, Mehmed Hanciç, Ayni Abdulah Buşatliç ve Nurija Paşiç'tir. Bunlar, Türkiye'de yapılan hukuk alanındaki inkılaplara şiddetle karşı çıkmışlardır. Bunun temelinde Bosna-Hersek'te de bir gün aynı değişimin olacağı korkusu yatmaktadır. Çok az sayıdaki yenilikçi aydınlardan Reisülulema Mehmed Cemaludin Çauşeviç ile Munir Şahinoviç Ekremov'un görüşleri Atatürk'ü destekler mahiyette olup, bunun için Mehmed Cemaludin'e Bosna'da Beşinci Kemalist Mezhebî'nin kurucusu gözüyle bakılmıştır.

KAYNAKÇA

- ARUÇI, Muhammed, "Mehmed Cemaleddin Çauşeviç", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XXVIII, s. 447.
- AYGÜN, Mustafa Yaşar, "Medeni Kanun'un Kabulünün 72. Yılında Tarihi Gelişimi Açısından Türk Özel Hukuku ve Medeni Kanun", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 3 (1998), s. 887-970.
- AYDIN, Mehmet Akif, "Mecelle-i Umur-ı Belediye", *DİA*, XXVIII, s. 231-235.
- BİRBUDAK, Togay Seçkin, "Ahmet Cevdet'in Bosna Müfettişliğine Dair Notlar (Temmuz 1863 – Kasım 1864)", *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi*, Saraybosna: 2-6 Mayıs 2015, s. 41-53.
- BUŞATLIĆ, Ayni Abdulah, "Kemalizam i islamski svijet", *Hikmet*, S. 35 (1931), s. 353.
- ČAUŠEVIĆ, Mehmed Džemaludin, "Potrebne su nam reforme", *Novi Behar*, S. 169(1934), s. 3.
- ČAUŠEVIĆ, Mehmed Džemaludin, "Poboljšanje položaja Bošnjaka kroz opis-menjavanje", *Novi Behar*, S. 1 (1927), s. 2-4.
- ČOKIĆ, Ibrahim Hakki, "Ukidanje Medžele i uvodenje švicarskog građanskog zakona", *Hikmet*, S. 6 (1933), s. 178-179.
- ÇOLAK, Kamil, "Mısır'ın Fransızlar Tarafından İşgali ve Tahliyesi (1798-1801)", *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, S. 2(2008), s. 141-183.
- DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. IV, İstanbul 1972.
- DOGO, Marko, "Balkanske nacionalne države i pitanje muslimana", *Godišnjak za društvenu istoriju*, S. 3 (1995), s. 360-371.
- DURAKOVIĆ, Esad, "Karabeg Ali Rıza", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XXIV, s. 371.
- HANDŽIĆ, Mehmed, "Ataturkove reforme u Turskoj", *El-Hidaje*, VI/ 4 (1936), s. 75-90.
- KAJON, Daniel A, *Medželle-i ahkjami šeri'ije (Otomanski građanski zakonik)*, Sarajevo 1906.
- KARČIĆ, Fikret, *Šerijatski sudovi u Jugoslaviji 1918-1941*, Vrhovno Starješinstvo Islamske Zajednice u SFRJ, Sarajevo 1986.
- KARČIĆ, Fikret, *Studije o šerijatskom pravu i institucijama*, El-Kalem Centar za napredne studije, Sarajevo 2011.
- KILIÇ, Musa, "Osmanlı Hariciyesinde Gayrimüslimler (1836-1876)", (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2009.
- MARDİN, Ebul Ula, "Razvoj šerijatskog prava u Osmanskoj Carevini", *Islamska Misao*, br. 58 (Oktobar 1983), s. 18-23.
- SIKIRIĆ, Šaćir, "Naši šeriatski sudovi", *Spomenica Šeriatske sudačke škole u Sarajevu*, Sarajevo 1937, s. 5-23.

- KURDIĆ, Šefik, "Percepcija Sunneta u Bošnjačkih Tradicionalista", *Islamska Misao*, Godišnjak Fakulteta za Islamske studije u Novom Pazaru, S. 3 (2009), s. 11-49.
- ÖZERVERLI, M. Sait, "Muhammed Abduh", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XXX, s. 483.
- PASKO, Vasa, *Bosna i Hercegovna za vreme misije Dzevdet Efendije*, (čev. Cvjetko Popovic), Izdavačko Preduzeće Veselin Masleša, Sarajevo 1958.
- PAŠIĆ, Nurija, "Kemal Paša i Mi", *Novi Behar*, S. 4-5 (1932), s. 52-54.
- SADAK Bekir -Muhammed Aruçi, "Hanciç, Mehmed", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XV, s. 547.
- ŠAHİNOVIĆ, Munir Ekremov, "Turska Danas i Sutra: Presjek kroz zivot jedne drzave, Kemal, Zivotni put jednog genija," *Muslimanska Sojjest*, S. 68 (1939), s. 8-11.
- TEKİN, Cemile, "Hilafetin Kaldırılmasının Bosna-Hersek Basınına Yansımaları (1924-1939)", *Turkish Studies*, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 12/26, s. 171-184.
- TEMİZTÜRK, Salih- Hakan Seyhan-Senada Dizdar, *Osmanlı Dönemi Bosna Basın Tarihi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2016.

